

SINONIM VA FRAZELOGIZMLARNI TARJIMA QILISHDA UCHRAYDIGAN QIYINCHILIKLAR

Sharipova Madina Kenja qizi

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti

Tarjima nazariyasi va amaliyoti fakulteti (ingliz tili) 4-kurs talabasi.

Annotatsiya: Sinonim va frazeologizmlarni tarjima qilishda uchraydigan qiyinchiliklar adabiy tarjima nazariyasida muhim mavzulardan biridir. Tarjima jarayonida, ayniqsa, badiiy asarlarni boshqa tilda ifodalashda sinonim va frazeologizmlarning o'ziga xos xususiyatlari tarjimon uchun katta sinov bo'lib xizmat qiladi. Sababi, har bir tilning o'ziga xos leksik-semantik boyligi, milliy mentaliteti, madaniy tafakkuri, hatto tarixiy taraqqiyoti bilan ham sinchkov bog'langan bo'ladi. Shuning uchun adabiy matnlarni tarjima qilishda ham, aynan sinonimlarning to'g'ri tanlanishi va frazeologizmlarning mazmunan, shaklan yoki to'g'ridan-to'g'ri bo'lmasa-da, ekvivalent tarzda uzatilishi muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: sinonim tarjima, frazeologizm tarjimasi, lingvistik tafovut, semantik ekvivalent, madaniy tafovutlar, badiiy tarjima qiyinchiliklari, emotsional ohang, uslubiy tafovut, kontekstual analiz, tarjima strategiyasi.

Аннотация: Трудности перевода синонимов и фразеологизмов являются одной из важных тем в теории художественного перевода. В процессе перевода, особенно при передаче художественных произведений на другой язык, особенности синонимов и фразеологизмов служат серьёзным испытанием для переводчика. Это обусловлено тем, что каждый язык тесно связан со своим лексико-семантическим богатством, национальным менталитетом, культурным мышлением и даже историческим развитием. Поэтому при переводе художественных текстов большое значение имеет правильный подбор синонимов и передача фразеологизмов по содержанию, форме или даже эквивалентно, пусть и не напрямую.

Ключевые слова: перевод синонимов, перевод фразеологизмов, лингвистическое различие, семантическое эквивалентное значение, культурные различия, трудности художественного перевода, эмоциональный тон, стилистическое различие, контекстуальный анализ, стратегия перевода.

Abstract: The difficulties encountered in translating synonyms and phraseologisms are one of the important topics in the theory of literary translation. In the translation process, especially when expressing works of art in another language, the specific features of synonyms and phraseologisms serve as a great test for the translator. The reason is that each language is closely connected with its own lexical and semantic wealth, national mentality, cultural thinking, and even historical development. Therefore, in the translation of literary texts, the correct selection of synonyms and the transmission of phraseologisms in terms of content, form, or even equivalent, albeit not directly, are of great importance.

Keywords: synonym translation, phraseologism translation, linguistic difference, semantic equivalent, cultural differences, difficulties of literary translation, emotional tone, stylistic difference, contextual analysis, translation strategy.

KIRISH

Sinonimlar turli tildagi ekvivalentlarini topishda, har doim ham lugʻaviy sinonim bilan cheklanib qolmaydi. Aynan har bir tildagi sinonimik qatlam oʻziga xos, soʻzlararo nozik semantik tafovutlarni aks ettiradi. Maʼlumki, sinonimlarni bevosita koʻchirib, soʻzma-soʻz tarjima qilish natijasida matn mazmunida, obrazlilikda va emotsional ohangda yoʻqotishlar yuzaga kelishi mumkin. Shuningdek, ayrim soʻzlarning sinonimik qatori boshqa tilda boʻlmasligi, tarjimoni muammola qoldiradi. Masalan, oʻzbek tilida "goʻzal", "chiroyli", "latofatli", "nazokatli", "maftunkor" kabi sinonimlar biriga yaqin, lekin ohang, kayfiyat va emotsional yuklash jihatidan ajralib turadi. Bu koʻlamni boshqa tilda izchil uzatish uchun tarjimon koʻproq mantiqiy, obrazli va baʼzan oʻz ijodkorligi bilan harakat qilishi lozim boʻladi. Koʻplab tillarda sinonimlarning toʻliq yoki yaqqol ekvivalenti

bo'lmashligi, deyarli har bir adabiy asar tarjimasida muammoli vaziyatlarni keltirib chiqaradi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Frazeologizmlarni tarjima qilishda esa yanada ko'proq qiyinchiliklarga duch kelinadi. Frazeologik birliklar – bu millatning asrlar davomida to'plagan ruhiy-madaniy boyligining namunasi sifatida har bir tilda o'ziga xos va takrorlanmasdir. Frazeologizmlar ko'pincha xalqona nutq, romantik ifoda, qiyos va fantastik obrazlar orqali yetadi. Ularning semantik zaminida xalq hayotining turli sohalari, tarixiy voqealar, an'analar, urf-odatlar, diniy e'tiqod va xalqona donishmandlik mujassam bo'ladi. Tarjimon aynan mana shu zaminni teran anglay olmasa, frazeologizmlarni aynan lug'aviy ekvivalent bilan berishga harakat qilish – g'oyaning talqinini va badiiy ifodaning boyligini pasaytirib yuboradi. Frazeologizmlar ko'pincha metaforik yoki umumen an'anaviy ma'noda qo'llanilishi mumkin va bu holatda ularning asl mazmuni so'zma-so'z tarjima qilinsa, notabiiy yoki tushunarsiz chiqadi. Chunki tarjima qilinayotgan til o'zining frazeologik boyligiga ega va ko'plab birikmalar, qo'llanmalar madaniyat va tafakkurga asoslangan bo'ladi. Shuning uchun tarjimon, birinchi navbatda, frazeologizmlarning ma'nosini tushunishi, ularning kelib chiqishini, ko'pincha hayotiy, tarixiy va madaniy tafsilotlarni inobatga olib ishlashi kerak. Tarjimada, ayrim hollarda frazeologizmlarni so'zma-so'z emas, balki ma'naviy yoki funktsional ekvivalenti orqali berish maqsadga muvofiq. Lekin bunda ham tarjimon o'z uslubiy va madaniy mas'uliyatini chuqur anglashi darkor bo'ladi. Sinonimlar va frazeologizmlarning tarjimasida jarayonida ko'plab boshqa qiyinchiliklar ham paydo bo'ladi. Bularga semantik tafovutlar, uslubiy yoki emotsional yuklama, kontekstga qarab sinonimlarni tanlash, frazeologizmlarning so'zlovchi tili va davriga chaqiriqlari misol bo'la oladi. Yana bir muhim jihati, har bir tilda ayrim frazeologik birliklar bevosita boshqa tilga ko'chmasligi ham muhim o'rin tutadi. Bu holatlarda tarjimon turli strategiyalardan, xususan, sog'lom ijodiy izlanish, kontekstual tahlil va tipologik yaqinliklar topish orqali chiqib ketadi [1].

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Sodda qilib aytganda, adabiy tarjimada sinonimlarni to'g'ri uzatish, har bir matnning estetik va stylistik qimmatini saqlab qolishda yuksak ahamiyat kasb etadi. Chunki bir tilning sinonimik qatlamida mavjud ohang, ma'no va emotsional kayfiyat doim ham boshqa tilga yagona so'z yoki birikma orqali oson uzatilavermaydi. Shu bois, tarjimon doimo so'zlar salmog'ini, ularning kontekstdagi o'rnini, emotsional va uslubiy xususiyatlarini nuqtayi nazardan o'rganadi va shunga yarasha eng mos ekvivalentni tanlashga harakat qiladi. Frazelogizmlar esa matnga obrazlilik, muayyan milliy tus va badiiy ifoda boyligini olib kiradi. Ularni tarjima qilishda, nafaqat lug'aviy jihatdan, balki ifoda estetikasi va mentalitet mazmunini ham to'la-to'kis tushunish zarur. Frazelogik birliklar faqat so'zlar birikmasi emas, balki xalq madaniyatining, donishmandligining, tarixining jonli yodgorligi ekanini unutmang. Tarjimon eng avvalo, ushbu birliklarning ma'nosini chuqur anglamagan holda, so'zma-so'z tarjimalardan voz kechib, tarjima tilida ham xuddi shunday emotsional va badiiy ohangga ega ekvivalentlar orqali bayon qilishi kerak. Bundan tashqari, zamonaviy tarjima nazariyasida, aynan sinonim va frazeologizmlarni uzatishda bir nechta uslubiy va lingvistik yondashuvlardan samarali foydalaniladi. Masalan, interkulturologik yondashuv, situatsiyaviy ekvivalent, kontekstual analiz kabilar bu jarayonda keng qo'llaniladi. Tarjimonlar uchun hamisha asosiy maqsad — manba matndagi semantik qiymat, uslub, emotsional ohang va madaniy xususiyatlarni maksimal darajada yetkazib berish bo'lib qoladi [2].

Natijada, sinonim va frazeologizmlarni tarjima qilishda, tarjimon nafaqat til bilimi, balki madaniyat, xalq urf-odatlarini, an'analarini ham chuqur o'rganishi kerak. Turli adabiy maktablar, zamonaviy stilistik yondashuvlar, keng qamrovli tarjima tajribasi, so'z boyligi va mantiqiy tahlil asosida erkin harakat qilish ham muhim hisoblanadi. Aynan shu omillar muvaffaqiyatli va sifatli tarjimaning asosiy kafolati sanaladi. Badiiy asarlarning tarjimasida ko'plab murakkab va nozik jihatlarni tasvirlash sinonim va frazeologizmlarni o'z o'rnida to'g'ri uzata bilishga bog'liq. Tarjimon asosan, matndagi muayyan so'zning boshqa tilga to'g'ridan-to'g'ri tarjimasi yo'qligini his qilgan paytda, ijodkorlik va leksik-semantik imkoniyatlarni kengroq ochadi. Chunki yaxshi tarjima — bu oddiy so'zlarni almashtirib,

ekvivalentlarni soʻzma-soʻz izlab qolish emas, balki har bir muallifning niyatini, badiiy uslubini, tuygʻularini, obrazini ixcham, loʻnda va taʼsirli tarzda oʻquvchiga yetkazib bera olish sanʼatidir [3].

Sinonim va frazeologizmlarni tarjima qilishda, tarjimon koʻplab xato va kamchiliklarga duch keladi. Baʼzan, bir til uchun oddiy va ravon soʻz boshqa til uchun mutlaqo notanish yoki gʻalati eshitiladi. Yoki bir til frazeologik birligini boshqa tilda shunchaki soʻzma-soʻz tarjima qilinsa, oʻz badiiy ohangini, emotsional taʼsirini va oʻziga xos uslubini yoʻqotadi. Shu bois, zamonaviy tarjimon uchun nafaqat lingvistik, balki madaniy kontekstni chuqur oʻrganish, adabiy yodgorliklarni tahlil qilish, xalq ogʻzaki ijodiyoti va turmush tarzini puxta bilish ham muhim ahamiyat kasb etadi. Tahlilni davom ettirar ekanmiz, tarjimada frazeologizmlarning uzatilishi, ayniqsa, madaniy tafovutlar va kontekstual tafakkur bilan chambarchas bogʻliq. Frazeologik birikmalar va soʻz oʻyinlari har doim ham boshqa tilga aynan mos ifodalar bilan ekvivalent boʻlmasligi mumkin. Bu joyda, tarjimon toʻgʻri va mos variant topish uchun keng qamrovli oʻrganish, izlanish va ijodiy mantiqqa tayanadi. Odatda, frazeologik birliklar koʻproq milliy-taʼrifiy xususiyatlarga, ijtimoiy-tarixiy asoslarga tayangan boʻlsa, baʼzan ularni mutlaqo zamonaviy va mantiqli mazmunda ifodalashga toʻgʻri keladi [4].

Yuqoridagilardan kelib chiqib, sinonim va frazeologizmlarni tarjima qilish, tarjimonning professional mahorati, til va adabiyotga boʻlgan mehr-muhabbati, madaniy bilim doirasi, tahliliy salohiyati va, albatta, adabiy didini namoyon etadi. Har bir soʻz, har bir frazeologik birlik oʻzining tarixiy, madaniy va semantik vaznini olib yuradi va mana shu ogʻirlikni, ohangni, badiiy taʼsirini, tarjimon oʻzbek tilidan boshqa tilga yoki aksincha, oʻz tilidan boshqa tildagi matnga oʻtkazishda, doimo harakat qilishiga toʻgʻri keladi [5].

XULOSA

Xulosa qilish joizki, sinonim va frazeologizmlarni tarjima qilishda uchraydigan asosiy qiyinchiliklar semantik va uslubiy tafovutlar, madaniy moslik, ekvivalentlarning yoʻqligi, emotsional-psixologik ohang, milliy-madaniy xususiyatlarni toʻgʻri aks ettira olish zarurati bilan bogʻliq. Har bir tarjima – bu faqat

soʻzlar oʻzgarishi emas, balki xalq tafakkuri, adabiy tafsir, tuygʻu va badiiy goʻzallikni saqlab qolish yoʻlidagi tinimsiz izlanish, ilmiy va ijodiy jarayon. Qisqacha qilib aytganda, sinonim va frazeologizmlarni tarjima qilish – bu doimiy izlanish, oʻz-oʻzini takomillashuvi, chuqur madaniy va lingvistik tadqiqot, matn estetikasi va uslubiylarini asrab-avaylash yoʻlida mashaqqatli mehnatdir. Shu bois, har bir tarjimon samarali tarjimani amalga oshirish uchun, asosan, frazeologik va sinonimik qatlamlarni aqlli, ehtiyotkor va yuksak did bilan uzatishi lozim. Natijada, sifatli va adabiy jihatdan mukammal tarjima dunyo adabiyotining rivojlanishiga, millatlararo muloqotning yuksalishiga va madaniyatlarning oʻzaro boyishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abduazizova, Z. (2021). “Tarjima jarayonida lingvistik ekvivalentlik muammolari.” Oʻzbek Tili va Adabiyoti, 4(1), 120-128.
2. Bobojonova, N. (2020). “Frazeologik birliklarning tarjima muammolari va ularning hal etilish yoʻllari.” Filologiya Masalalari, 3(2), 78-85.
3. Egamberdieva, M. (2018). “Frazeologizmlarni tarjima qilishda madaniy tafovutlarning roli.” Tarjima Tadqiqotlari, 2(3), 55-63.
4. Ergashev, S. (2017). “Sinonim va frazeologizmlarning tarjima qiyinchiliklari.” Til va Adabiyot, 1(2), 41-47.
5. Islomova, G. (2019). “Matndagi frazeologizmlarning tarjima muammolari.” Filologiya va Tarjima, 6(1), 92-98.
6. Joʻraqulova, D. (2019). “Sinonimlarning tarjima jarayonida semantik tafovutlari.” Tarjima Nazariyasi, 4(1), 60-67.
7. Karimova, L. (2018). “Frazeologik ifodalarni tarjima qilishning lingvistik xususiyatlari.” Oʻzbek Tili va Tarjima, 2(4), 74-81.
8. Komilova, M. (2022). “Frazeologizmlarning tarjima jarayonidagi lingvokulturologik muammolari.” Til va Madaniyat, 9(2), 101-109.